

استناد تصویری

پرویشگاه علوم انسانی
رتال جامع علوم انسانی

◆ شاهان قاجار

پښتونستان ښوونځي
پښتونستان ښوونځي

اسناد تصویری: شاهان قاجار

دکتر باقر عاقلی

ناصرالدین شاه چهارمین پادشاه سلسله قاجاریه در صفر ۱۲۴۷ هجری قمری (سال ۱۲۱۰ شمسی) متولد شد. در شوال ۱۲۶۴ هجری قمری (۱۲۲۷ شمسی) به جای پدرش به تخت سلطنت جلوس کرد و بالاخره در روز جمعه ۱۷ ذیقعده ۱۳۱۳، مطابق ۱۲ اردیبهشت ۱۲۷۵، در حرم حضرت عبدالعظیم (ع) به دست میرزا رضا کرمانی به ضرب گلوله به قتل رسید. وی مجموعاً چهل و نه سال و یک ماه و سه روز سلطنت و شصت و هفت سال عمر کرد.

در زمان سلطنت طولانی این پادشاه شش نفر به صدراعظمی تعیین شدند که عبارتند از میرزاتقی خان امیرکبیر، میرزا آقاخان نوری اعتمادالدوله، میرزا محمدخان سپهسالار، میرزا حسین خان مشیرالدوله قزوینی و بعد میرزا یوسف مستوفی الممالک آشتیانی سپهسالار اعظم و بالاخره میرزا علی اصغر خان امین السلطان. وی مجموعاً سه سفر به اروپا رفت که موجبات دو سفر را میرزا حسین خان سپهسالار فراهم ساخت و مقدمات سفر سوم را در سال ۱۳۰۶ هجری قمری امین السلطان فراهم آورد. در همین سفر شاه امتیاز لاتاری را به میرزا ملکم خان وزیرمختار ایران داد و امتیاز و انحصار توتون و تنباکو و سیگار را به ماژور تالبوت انگلیسی واگذار نمود. پس از بازگشت ناصرالدین شاه از اروپا هر دو قرارداد مورد ایراد و انتقاد قرار گرفت.

به دستور شاه امتیاز لاتاری لغو گردید ولی در مورد انحصار تنباکو و توتون کمپانی مشغول کار شد و شعبی در چند شهرستان دایر گردید. مخالفت با قرارداد رژی در بین مردم ابعاد گسترده‌ای پیدا کرد و روحانیت مبارزه شدیدی در مخالفت با امتیاز آغاز نمود که سرانجام با صدور فتوای تحریم توتون و تنباکو توسط میرزا شیرازی قرارداد فسخ و مبلغ پانصد هزار لیره به کمپانی خسارت پرداخت شد.

ناصرالدین شاه در طول زندگانی خود امتیازاتی به انگلیسیها و روسها داد. انگلیسیها این امتیازات را گرفتند:

۱. تلگراف هند و اروپا - بغداد - تهران - بوشهر در سال ۱۲۸۱ قمری
 ۲. امتیاز کشتیرانی در رودخانه کارون در سال ۱۳۰۲ قمری
 ۳. امتیاز بانک شاهی به مدت شصت سال با حق انتشار اسکناس
 ۴. اخذ قرضه با وثیقه گمرکات بنادر خلیج فارس به مبلغ پانصد هزار لیره با بهره
 ۵. امتیاز راه خرمشهر به تهران که فقط قسمتی از آن انجام گرفت
- امتیازات روسها هم از این قرار بود:
۱. تأسیس قزاقخانه در ۱۲۹۵ قمری
 ۲. امتیاز شیلات بحر خزر
 ۳. امتیاز بانک استقراضی روس
 ۴. امتیاز راه شوسه از عشق آباد تا مشهد

ناصرالدین شاه خط و ربط خوبی داشت. زبان فرانسه را هم تکلم و کتابت می‌کرد. به نقاشی و عکاسی علاقه خاصی ابراز می‌نمود. پیشرفت و توسعه عکاسی در ایران در اثر توجهات او بود. از پادشاهانی است که به سیر و سیاحت و شکار و خوشگذرانی و تعدد زوجات میل فراوانی داشت. شمار زنان او را در هنگام مرگش ۸۵ نفر ذکر کرده‌اند. کاساکوفسکی که مدت ده سال رئیس قزاقخانه بود در خاطرات خود تعداد زنان ناصرالدین شاه را ۱۱۰ تن ذکر می‌کند و تعداد افراد حرمسرای شاه را با توجه به خدمه و میهمانان حدود ۱۶۰۰ نفر تخمین می‌زند.

با توجه به تعداد همسران ناصرالدین شاه که چهار نفر از آنها در نکاح دائم و بقیه در نکاح منقطع بودند مع الوصف تعداد فرزندان او مجموعاً از ۲۷ نفر تجاوز نکرد. یازده تن پسر و شانزده تن دختر ذکر کرده‌اند.

چهارتن از پسران وی زیر پنج سالگی درگذشتند که هرچهارتن آنها به ولیعهدی تعیین شده بودند. در میان چهارتن ولیعهدان متوفای ناصرالدین شاه محمدقاسم میرزا از بطن جیران تجریشی (فروغ السلطنه) فوق العاده زیبارو و خوش منظر بود. معیرالممالک در کتاب خود، یادداشتهایی از زندگانی خصوصی ناصرالدین شاه، مرگ ولیعهدان ناصرالدین شاه را به مهدعلیا مادرشاه نسبت می‌دهد. بدون تردید این اتهام واهی است.

یک پسر ناصرالدین شاه به نام حسین میرزا جلال الدوله کنه والی خراسان بود در چهارده سالگی درگذشت. این پسر فوق العاده طرف میل پدر بود. پس از فوت این پسر مسعود میرزا ظل السلطان که برادر اعیانی او بود از شاه اجازه گرفت که این نام و لقب را به اولین فرزند ذکور خود اعطا نماید. سه تن از دختران ناصرالدین شاه نیز در جوانی درگذشتند. مظفرالدین شاه پسر ششم و ولیعهد پنجم ناصرالدین شاه در ۱۲۶۹ هجری

قمری متولد و در نه سالگی به ولیعهدی انتخاب شد. مدت ۳۵ سال ولیعهد ایران بود و در ۱۳۱۳ هجری قمری پس از قتل ناصرالدین شاه به پادشاهی رسید.

□ □ □

صدراعظم‌های وی عبارت بودند از میرزا علی‌اصغرخان امین‌السلطان (بعد لقب اتابک اعظم گرفت) در دو نوبت، میرزا علی‌خان امین‌الدوله، عبدالمجید میرزاعین‌الدوله و بالاخره میرزناصرالله‌خان مشیرالدوله که فرمان مشروطیت در زمان او صادر شد. مظفرالدین شاه مانند پدرش سه سفر به اروپا رفت، هزینه سفر اول و دوم با وامی که از دولت روسیه با وثیقه گذاردن گمرکات شمال گرفته شد انجام گرفت. امکانات سفر سوم شاه را عین‌الدوله فراهم آورد.

مظفرالدین شاه نیز مانند پدرش امتیازات زیادی به روس و انگلیس داد از جمله امتیاز اکتشاف و استخراج نفت جنوب را برای مدت ۶۰ سال با اخذ بیست هزار تومان پول نقد و سی هزار سهم به ویلیام ناکس داریسی تبعه زلاند جدید واگذار نمود و گذشته از آن تعداد زیادی مستشار از بلژیک برای گمرکات استخدام کرد. به نفع دولتین روس و انگلیس در تعرفه گمرکی تغییراتی داد و بالاخره خزانه مملکت را خالی کرد و باقیمانده خالصجات کشور را به اطرافیان خود واگذار نمود. این پادشاه در ۱۳۲۴ قمری در سن ۵۵ سالگی درگذشت.

□ □ □

مظفرالدین شاه همسران متعددی به حباله نکاح خود درآورد و مجموعاً حین القوت ۲۵ فرزند از او باقی ماند.

محمدعلی شاه بزرگترین فرزند مظفرالدین شاه در ۱۲۸۹ هجری قمری در تبریز متولد شد. مادرش ام‌الخاقان دختر میرزاتقی خان امیرکبیر از بطن خانم عزت‌الدوله دختر مهدعلیا و محمدشاه قاجار بود. وی در سال ۱۳۱۴ هجری قمری به ولیعهدی انتخاب شد و در سفرهای پدرش به اروپا نایب‌السلطنه ایران می‌شد. محمدعلی میرزا چون تحت تربیت معلمان روسی قرار گرفته بود. به روسها تمایل زیادی داشت؛ از این رو مورد نفرت انگلیسیها بود.

او در سال ۱۳۲۴ قمری به جای پدرش به سلطنت رسید و متمم قانون اساسی را به تصویب مجلس رسانید. مجلس اول هیچ گونه سازشی با محمدعلی شاه نداشت و از این رو چندین بار در مجلس حضور یافت و سوگند وفاداری به مشروطیت ادا نمود.

چند بار تصمیم به قتل او گرفته شد و آخرین بار هنگامی بود که او عازم دوشان تپه بود. بمبی به سمت اتومبیلش انداختند ولی آسیبی به وی نرسید. سرانجام مجلس را به گلوله بست و باغشاه را پایگاه خود قرار داد. عده‌ای از مشروطه خواهان را دستگیر کرد و

تنی چند را به قتل رسانید. و قریب یک سال به همان نحو ادامه حکومت و سلطنت داد تا سرانجام قوای مشروطه خواه از اصفهان و گیلان به تهران حمله کردند و پس از سه روز زدو خورد تهران را تصرف نمودند. محمدعلی شاه به سفارت روس پناهنده و از سلطنت خلع شد و ایران را ترک نمود، و در سال ۱۳۰۳ شمسی در ایتالیا درگذشت. وی بر خلاف اسلاف خود یک همسر انتخاب کرد و در جوانی هم یک زن صیغه‌ای داشت.

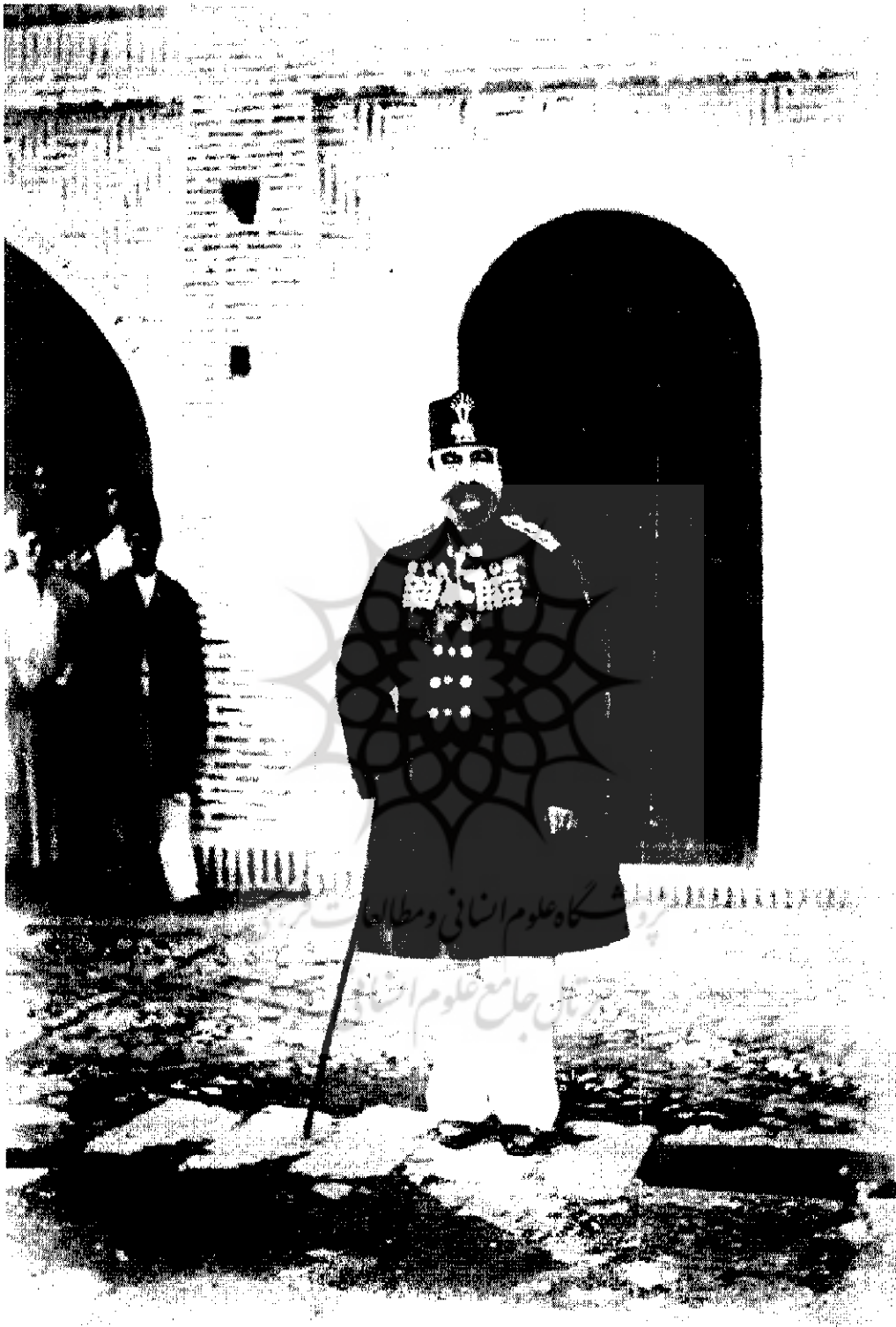
□ □ □

احمدشاه فرزند محمدعلی شاه هفتمین و آخرین پادشاه قاجار در ۱۲۷۵ شمسی متولد شد. مادرش ملکه جهان دختر کامران میرزا فرزند ناصرالدین شاه بود. وی تحصیلات خود را نزد معلمان خصوصی آغاز کرد. در ۲۶ تیرماه ۱۲۸۸ شمسی در سن دوازده سالگی بجای پدرش که از سلطنت خلع شده بود به پادشاهی رسید. ابتدا میرزا علیرضاخان عضدالملک ایلخانی قاجار به نیابت سلطنت انتخاب گردید و قریب ۱۴ ماه نایب‌السلطنه ایران بود و در ۱۵ شهریور ۱۲۸۹ در اثر کهولت درگذشت و به جای وی میرزا ابوالقاسم خان ناصرالملک نایب‌السلطنه شد و قریب چهار سال این سمت را دارا بود. درسی‌ام تیرماه ۱۲۹۳ احمدشاه که به سن بلوغ قانونی رسیده بود به سلطنت جلوس و تاجگذاری کرد. یک هفته بعد از جلوس شاه، جنگ بین‌المللی اول آغاز شد و ایران رسماً اعلام بیطرفی نمود ولی کشورهای انگلیس، روسیه و عثمانی اعتنایی به بیطرفی ایران ننموده قوای نظامی خود را وارد ایران کردند. زد و خوردهایی بین قوای روس و قوای عثمانی در خاک ایران در گرفت و عده زیادی از ایرانیان در این زدوخوردها کشته شدند. در اوایل جنگ بین‌المللی احمدشاه تصمیم گرفت پایتخت را از تهران به اصفهان منتقل سازد ولی امنای دولت این تغییر را به صلاح کشور ندانسته از آن جلوگیری کردند. در این ایام مجلس سوم عملاً تعطیل شد و عده زیادی از نمایندگان و رجال به کرمانشاه رفته دولت موقتی را به زعامت رضاقلی خان نظام السلطنه تشکیل دادند. قوای ژاندارمری که توسط افسران سوئدی اداره می‌شد به مهاجرین پیوستند و زد و خوردهایی بین قوای ژاندارم و نیروهای روسیه درگرفت. سرانجام، مهاجرین به بغداد و سپس استانبول عزیمت نمودند.

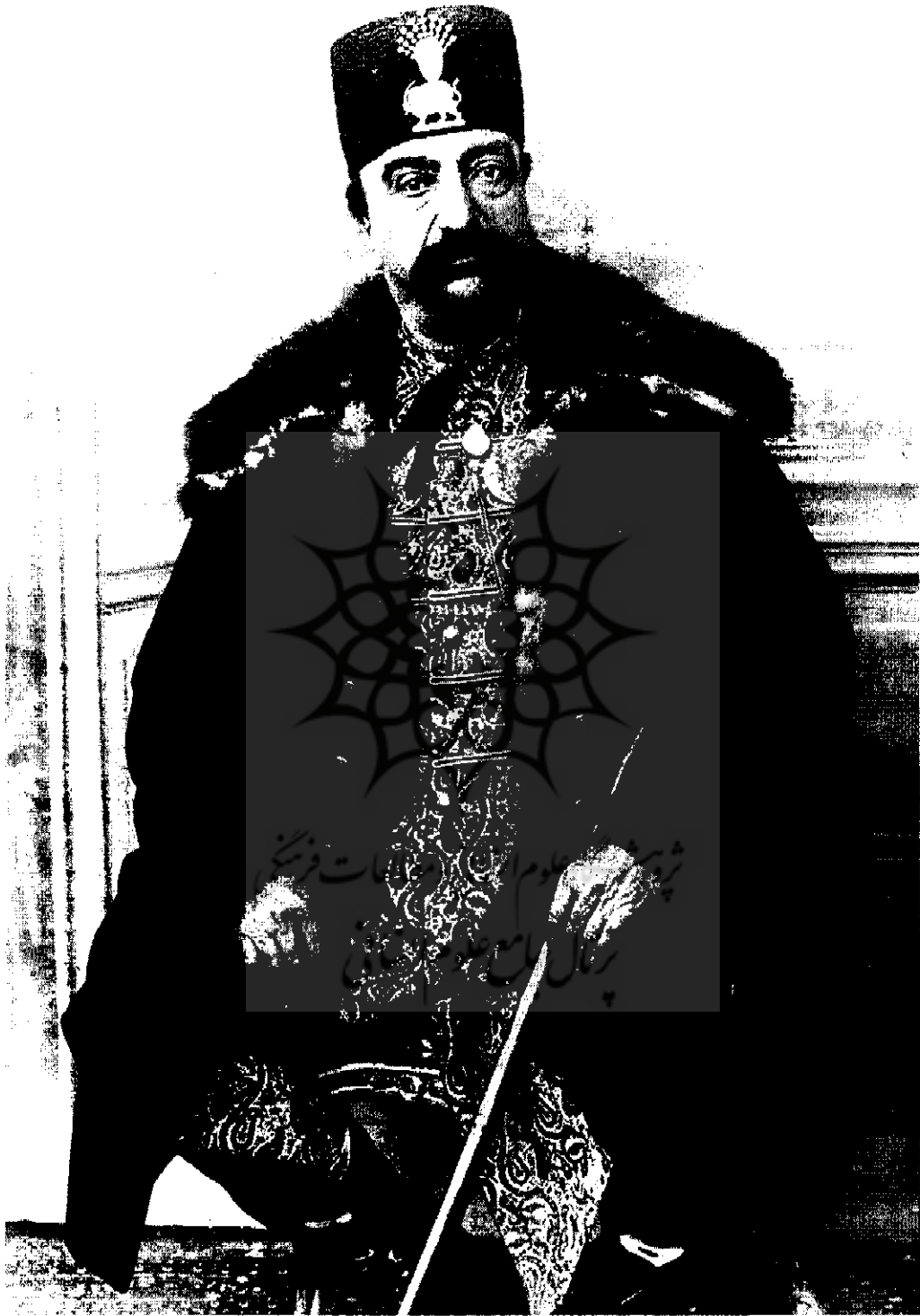
پس از پایان جنگ بین‌المللی اول، میرزا حسن خان وثوق‌الدوله با اختیارات رئیس الوزراء شد و امنیت را در سراسر کشور برقرار ساخت. در همین زمان انقلاب روسیه به حکومت تزارها خاتمه داد و انگلیسها چون رقیب قدیمی خود را سرگرم مسائل داخلی دیدند با وثوق‌الدوله قراردادی منعقد نمودند که سیستم مستشاری در امور نظامی و مالی را در ایران به مرحله اجرا درآورند که معروف به قرارداد اوت ۱۹۱۹ می‌باشد.

احمدشاه در ۱۲۹۸ پس از انشاء مفاد قرارداد به اروپا رفت و در خرداد ۱۲۹۹ به

ایران بازگشت. وثوق‌الدوله رئیس‌الوزراء و صارم‌الدوله وزیر مالیه و نصرت‌الدوله وزیر عدلیه و بعد وزیر امور خارجه برای انعقاد این قرارداد صدوسی هزار لیبره معادل چهارصد هزار تومان رشوه گرفته بودند. در تیرماه ۱۲۹۹ وثوق‌الدوله از کار کناره گرفت. مشیرالدوله به زمامداری رسید ولی دوام زیادی نکرد و فتح‌الله اکبر (سپهدار رشتی) جانشین او شد و سرانجام در دوم حوت ۱۲۹۹ انگلیسیها به جای قرارداد ۱۹۱۹ کودتایی انجام دادند که اهرم نظامی آن میرپنج رضاخان بود. احمدشاه در اواخر سال ۱۳۰۱ برای بار دوم به اروپا رفت و در نیمه دوم سال ۱۳۰۲ سفر سوم خود را آغاز کرد. میرپنج رضاخان به ترتیب رئیس دیویزیون قزاق، وزیر جنگ، نخست‌وزیر، و فرمانده کل قوا شد و در نهم آبان ۱۳۰۴ طبق طرحی که به امضای نمایندگان دوره پنجم رسیده بود احمدشاه از سلطنت خلع شد و رضاخان به حکومت موقت رسید. برای حکومت دائم در آذر ماه ۱۳۰۴ مجلس مؤسسان تشکیل شد و سلطنت دائم ایران را به رضاخان پهلوی واگذار کرد. احمدشاه در ۱۳۰۸ در پاریس درگذشت و حین القوت سه دختر به نامهای ایران‌الملوک، مریم و همایون دخت و یک پسر به نام فریدون از وی باقی ماند. آخرین پادشاه قاجار به مردی محجوب، پول دوست و بی‌کفایت بود.

ناصر الدین شاه در پنجاه و پنج سالگی

ناصرالدین شاه در شصت سالگی

کتابخانه ماسونین و مطالعات فرانسوی
پژوهش‌های جامع علوم انسانی

1102

ناصرالدین شاه در شصت و چهار سالگی

ناصر الدین شاه و برادرش عبدالصمد میرزا عز الدوله

مظفرالدین شاه در زمان ولایتمهدی، پشت سر او امیرنظام گروسی پیشکار و وزیر آذربایجان دیده می شود

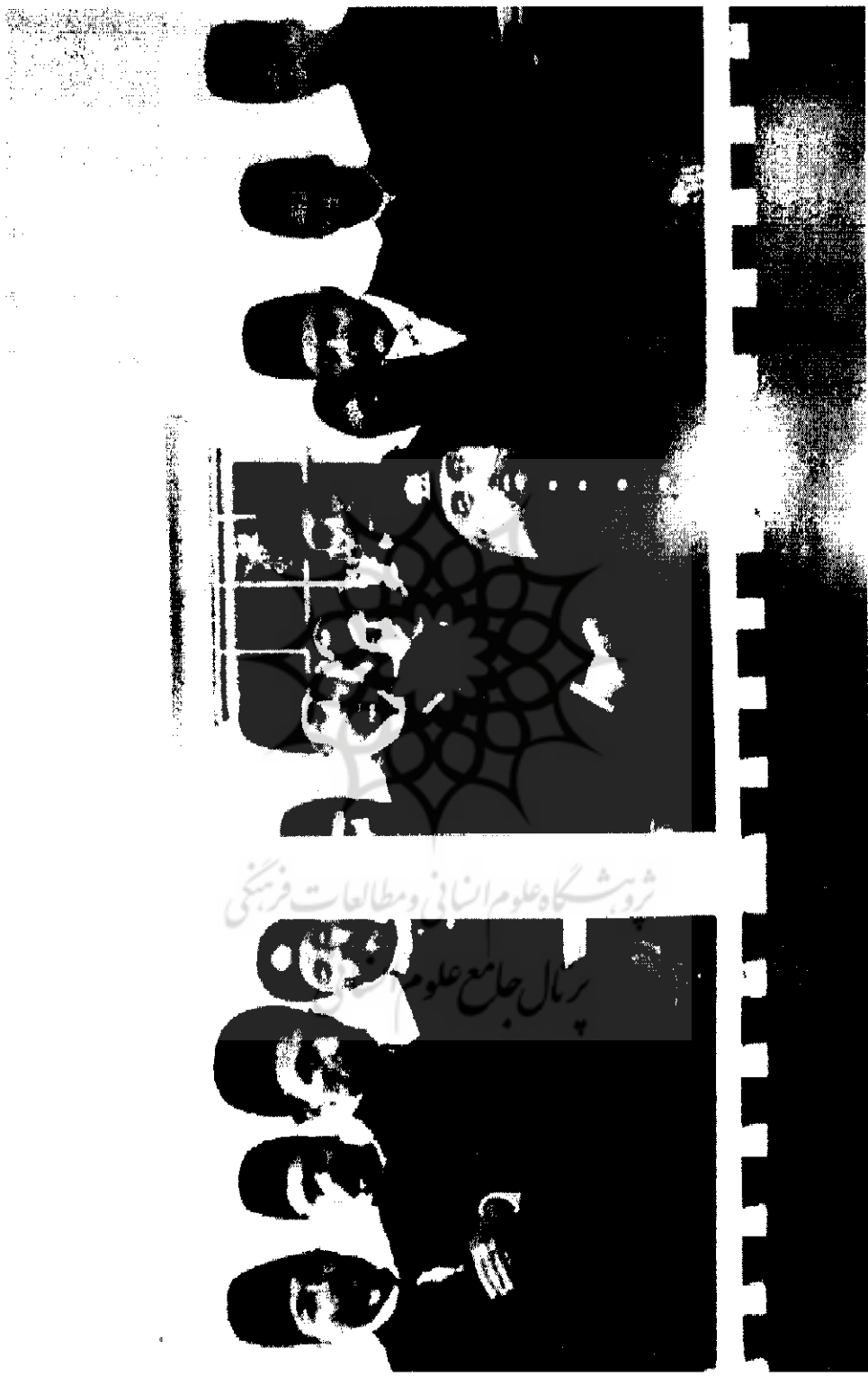
شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مظفر الدین میرزا ولیعهد در تبریز

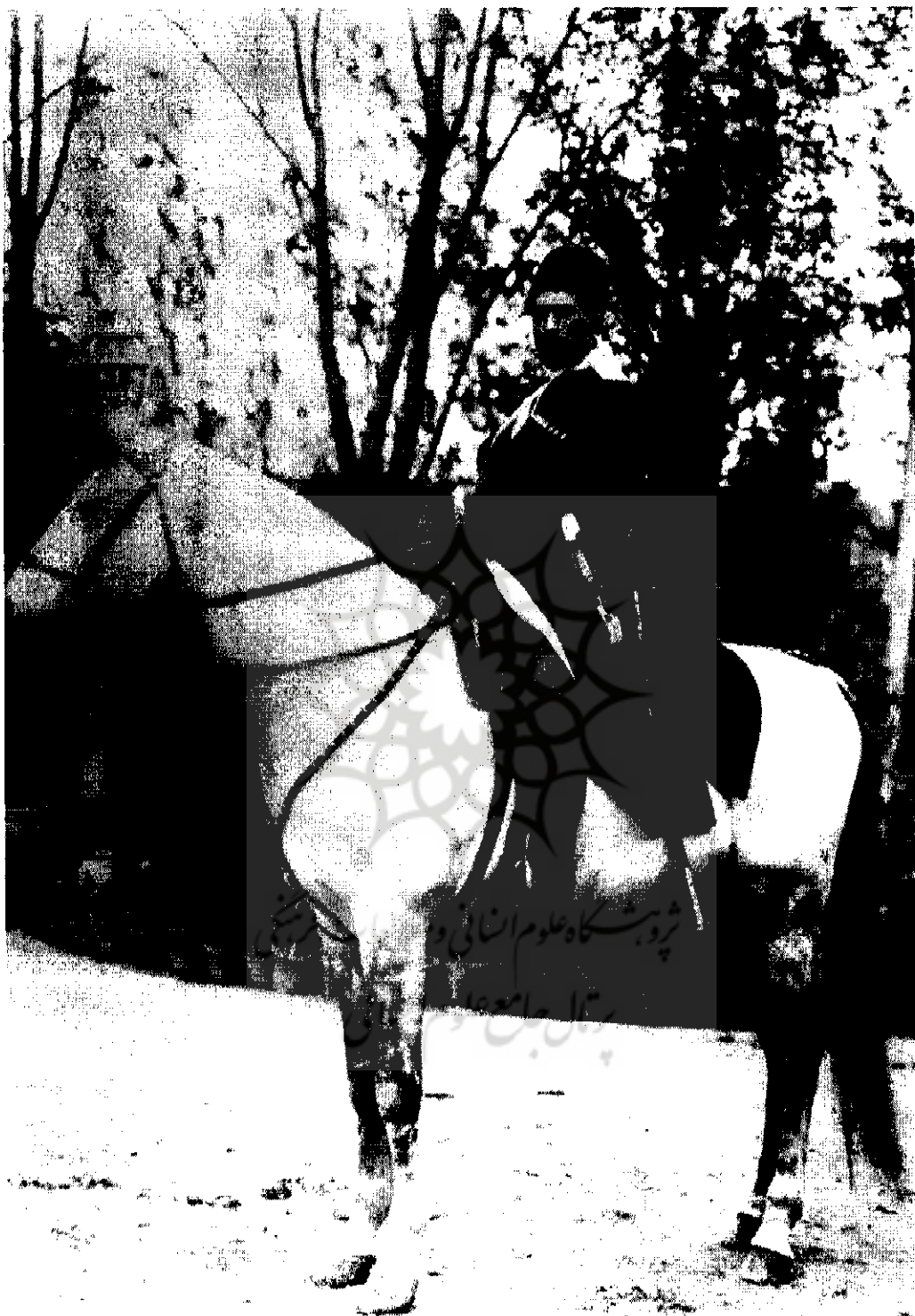

مظفرالدین شاه و سید حسین بحرینی و یکی از درباریان

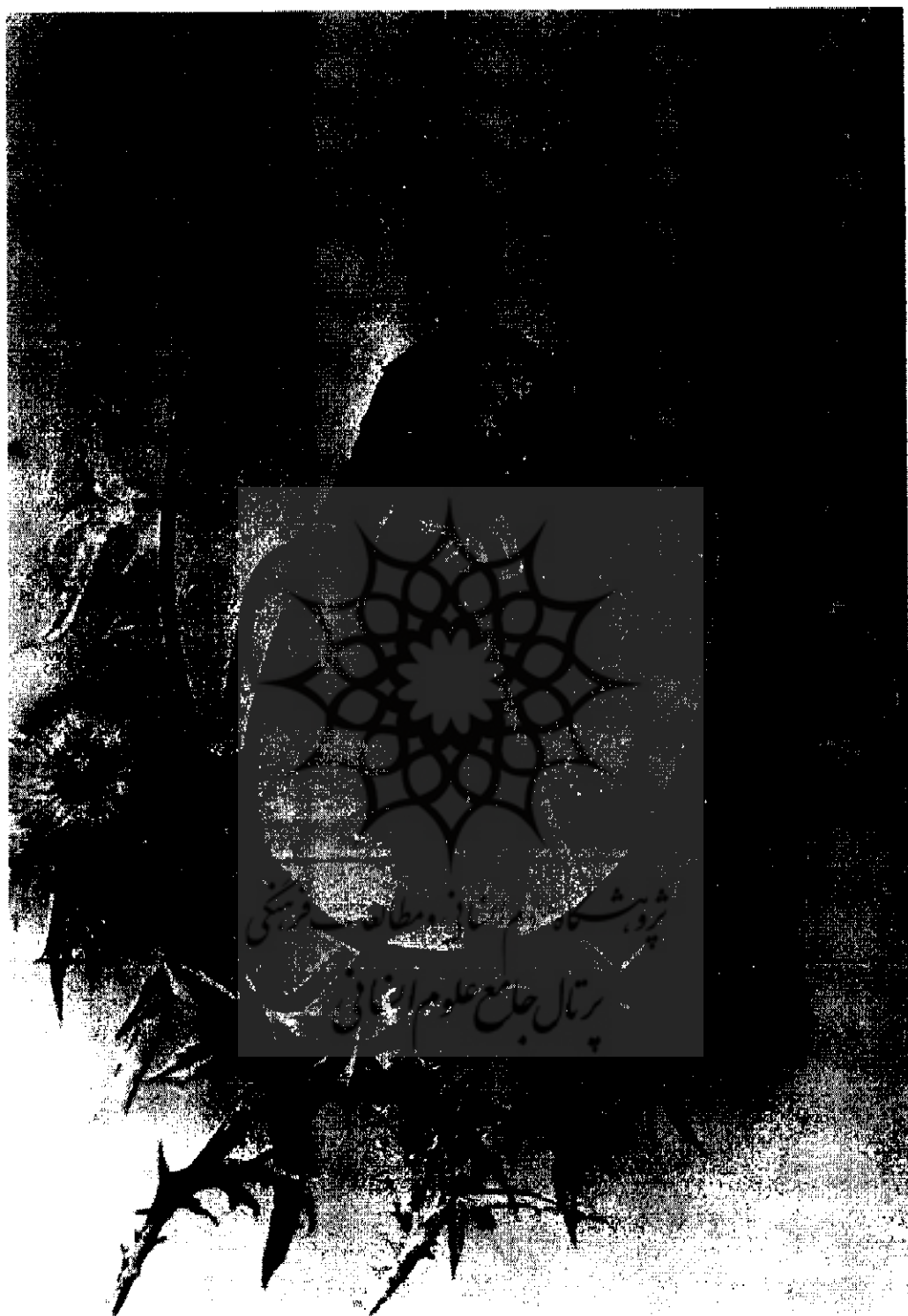
مظفرالدین شاه به سید علی اکبر بحرینی علاقه خاصی داشت و در حدوث رعد و برق در زیر عیای او قرار می گرفت. در مواقعی که سیدعلی اکبر غائب بود وظایف او را سید حسین فرزندش که بصیرالدوله لقب داشت انجام می داد. سیدحسین در سفر اول و دوم مظفرالدین شاه به اروپا جزو ملتزمان رکاب بود. امین السلطان تلاش فراوانی میذول داشت که او را از این سفر منصرف کند و حاضر شد چهار هزار تومان به او بپردازد ولی زیر بار نرفت.

مظفر الدین شاه در انگلستان: از راست نفر اول میرزا مهدی خان وزیر هماون پاشی، نفر سوم میرزا علی اصغر خان امین السلطان، نشسته مظفر الدین شاه، نفر هشتم محمودخان حکیم الملک وزیر دربار، نفر هشتم حسین پاشاخان امیربهادر رئیس گارد سلطنتی، نفر نهم صدیقی خان مجدالدوله و نفر آخر میرزا علی خان موق الملک جامه دار شاه

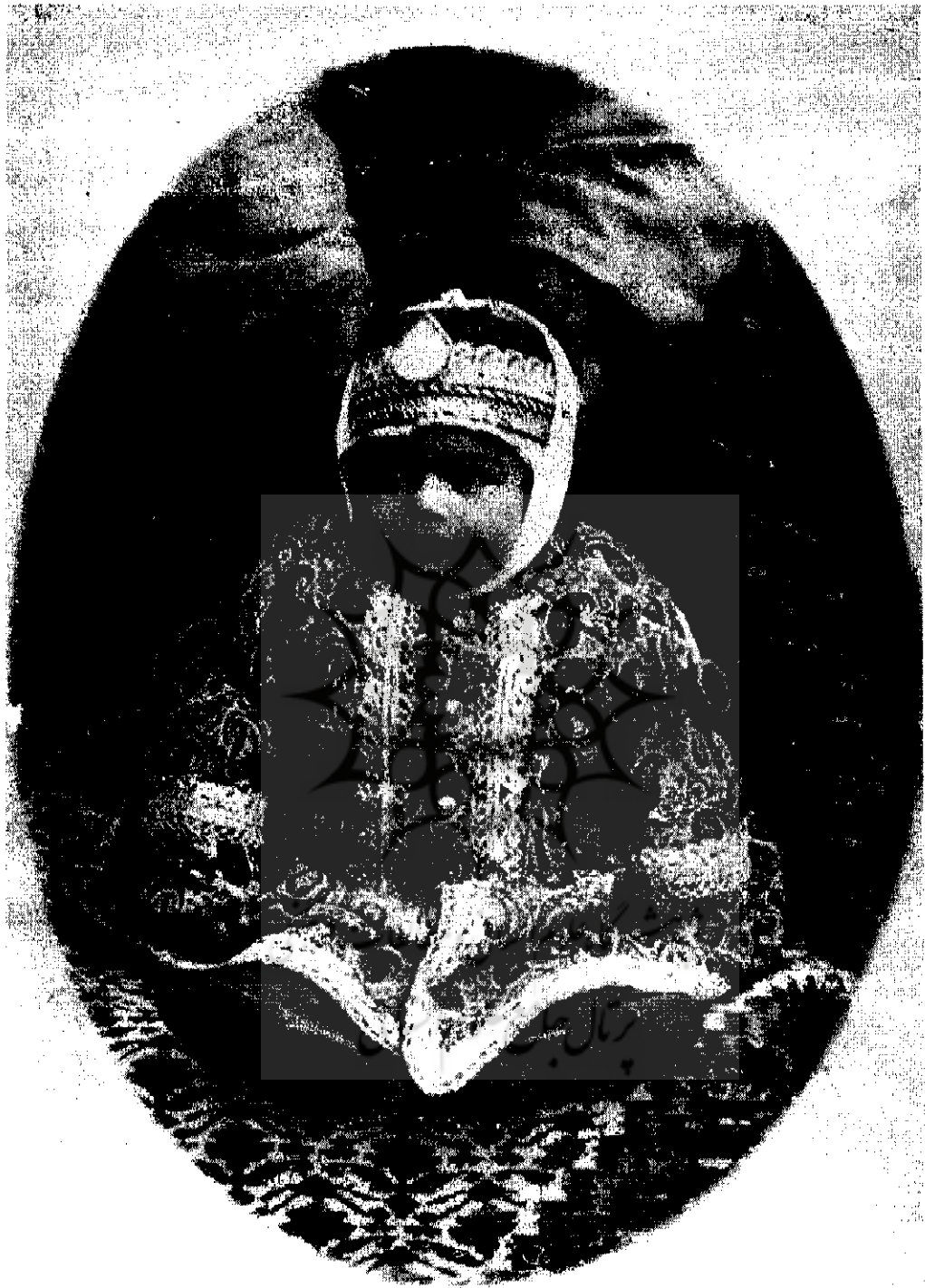

محمدعلیشاه در نخستین روزهای سلطنت خود

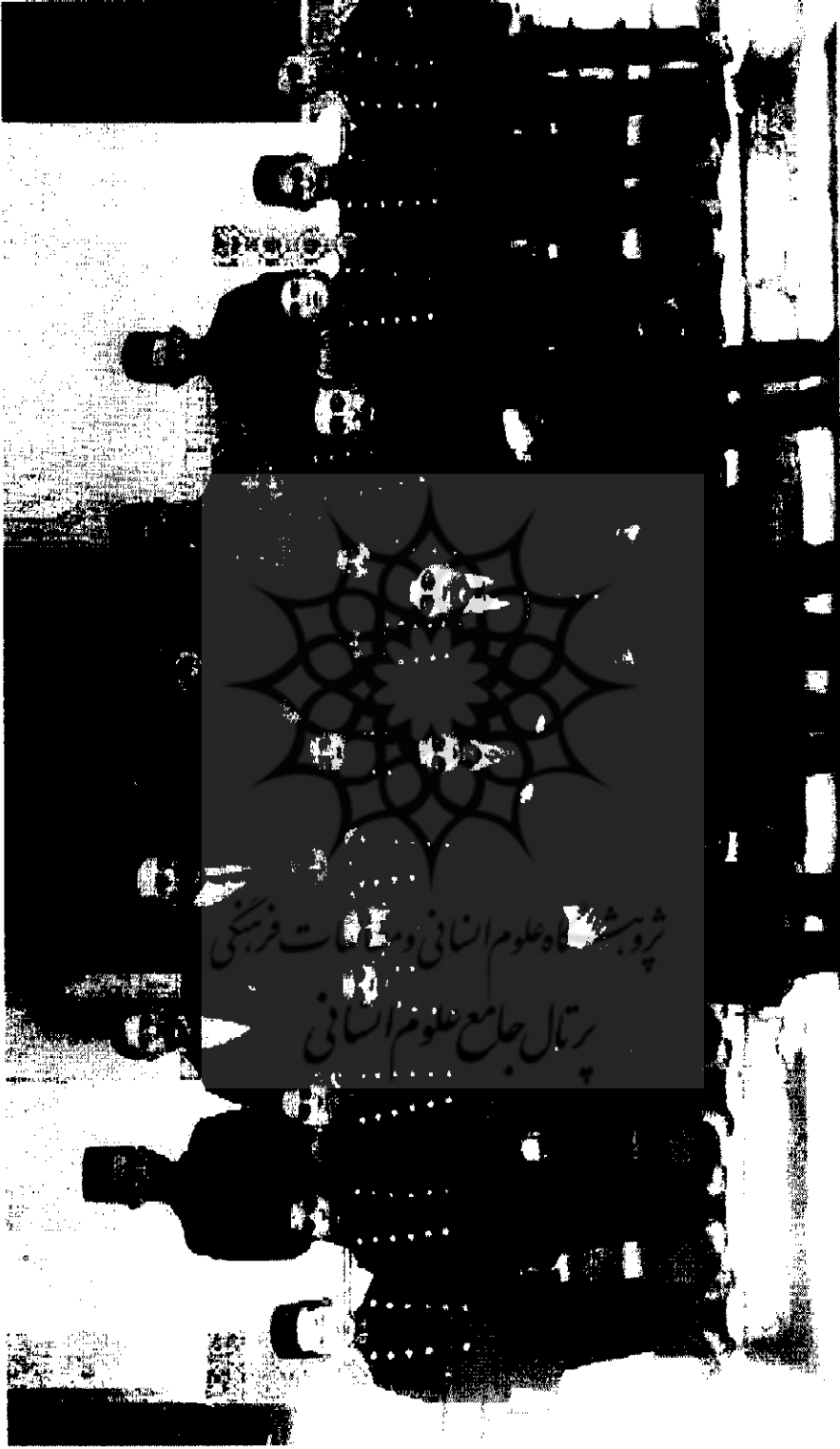

پیشگامان در راه طاعت و عبادت
رتال جامع علوم انسانی

محمدعلی‌شاه در نخستین روزهای سلطنت خود

احمدشاه در یک سالگی

احمدشاه در مدرسه اختصاصی، معلمان و همکلاسیهای او؛ صف جلو به ترتیب از راست: نصرت‌السلطنه فرزند مظفرالدین‌شاه، احمدشاه، محمدحسن میرزا ولیعهد، حسنعلی میرزا اعنضادالسلطنه برادر بزرگ احمدشاه (چون مادرش از قاجاریه نبود به ولیعهدی انتخاب نشد) در صف سوم، نفر دوم عباس میرزا سالار لشکر معلم ورزش، مزین‌الدوله معلم قاشی و مدیر مدرسه؛ نفر ششم مسیو عباسقلی خان قریب معلم قرآنسه

احمدشاه در ۱۴ سالگی

احمدشاه در میان عده‌ای از رجال از راست: محمدولیخان سهدار تنکابی، دکاءالملک فروغی، محشم‌السلطنه اسفندیاری، شهاب‌الدوله، مستوفی‌الاملاک غفاری، احمدشاه، نصرت‌السلطنه، محمدحسن میرزا، شازده مشهدی پسر کامران میرزا، صاحب‌الخیر

پښتونستان ښوونځي
پښتونستان ښوونځي